

О. А. СЕРБЕНСЬКА
ПРО КУЛЬТУРУ МОВИ МІСЦЕВОЇ ПРЕСИ

На Україні видається 107 журналів та 19 республіканських, 72 обласні, 111 міських і міжрайонних, 4213 районних, 1117 багатотиражних газет. Ця величезна кількість друкованої продукції щоденно дає поживу для духовного життя людини. Як надзвичайно важливий шлях матеріалізації ідеології, преса разом з іншими засобами масової інформації і пропаганди є каталізатором, інтегратором формування єдиних ідеалів, цінностей зрілої суспільної думки, є одним з найважливіших духовних засобів, що впливають на розвиток соціалістичного суспільства. Під впливом багатьох чинників зростає суспільна роль преси, радіо, телебачення, бо суспільство потребує інформації, а вона, діючи циклічно, визначає в багатьох випадках щоденну поведінку людей.

Важливе місце в системі журналістики займає місцева преса, яка кількісно переважає над центральною. У країні, наприклад, близько 8 тисяч газет. З них понад 3,5 тис. крайових, міських і районних, близько 4 тис. багатотиражних¹. Величезна частина тиражу припадає саме на них. Районні та міські газети визнані окремим типом видання, однією з фундаментальних ланок журналістської системи. Звичайно, місцева преса ближче стоїть до певного району, місцевості, тісніше пов'язана з широкими масами трудящих, веде з ними розмову про факти і приклади, добре зрозумілі її читачеві. Районна газета, зокрема, універсальна щодо місцевої інформації. Відображаючи виробничі особливості й економіку певного регіону, заводу, підприємства, вона розрахована на певний соціальний тип читача, який має свою професійну орієнтацію, на певний вік, відображає також специфіку мовлення даної місцевості.

Після XXVII з'їзду КПРС зростає роль місцевих газет як органів гласності, що допомагають активній і критичній участі всіх верств населення у розв'язанні назрілих економічних і соціальних проблем. Тому в них повинна бути доведена до абсолюту конкретність виступів, звідси й вимога максимальної інформаційної насиченості. У місцевій газеті є специфіка в організації текстів, що належать до різних жанрів. Адже це той тип газети, що має бути цікавим для всіх.

Усе це визначає й характер мовного оформлення газетних текстів. Поліфункціональність преси (як і інших засобів масової інформації) вимагає від мови гнучкості, масовість — універсалізації, постійна динаміка розвитку суспільства — розбудови і оновлення. Якщо преса, на думку К. Маркса, перебуває в постійному становленні (Маркс К., Енгельс Ф. — Твори. — К., 1958. — Т. 1. — С. 158), то це повною мірою стосується й мови.

Місцеву пресу іноді справедливо критикують за її недостатньо високий рівень, за порушення норм літературної мови на всіх рівнях — орфографічному, лексичному, фразеологічному, граматичному, фоностилістичному. Нерідко тут трапляються різні словесні казуси. Це, наприклад, уживання ненормативних слів, стійких словосполук: *заповнити пробіли, не пострамив честі рідного колективу, впровадження нових пристосіблень, написав слідуєчі рядки, візьмемо на карандаш, робота в них спориться, впритул наблизитися, не являються членами товариства, кидається в вічі кожному*; використання слів у невласливому для них значенні: *гості познайомились з підприємством, дав просто вразливі результати, недивлячись на ранній час, гумові чоботи стануть у нагоді, настрої на діло*; порушення усталених зв'язків між словами: *не скрізь цій постанові надають належну увагу, гірники доповіли з честю, продовжувати естафету батьків, райвиконком прийняв розпорядження*.

Поширені також помилки, пов'язані з невмінням утворити морфологічну форму, поєднати слова за синтаксичними нормами сучасної мови, наприклад: *у цьому культосвітньому закладі нема жодного музичного інструменту; забезпечити високо продуктивнішу працю*;

¹ Див.: Коробейников В. С. Комплексный подход к изучению местных средств массовой информации: Массовая коммуникация и развитие социалистического образа жизни // Материалы конференции. — Тарту, 1986. — С. 33-34.

*більш активніше працювати, у семидесятирічного лісника; завідуючий ферми не знаходить спільної мови з механізаторами; згідно комплексного плану; згідно розпорядження; у рідному селі Адамівка; найвеселіше свято в року та ін. Хоч і в спеціальній літературі, і в науково-популярних виданнях чимало вже говорилось про зловживання конструкціями з прийменником **по**, їх уперто продовжують уживати не на місці; слухачі склали залік по курсу...; по цій фермі виявлено приписки; бажаємо успіхів по виконанню завдань; пропозиції по модернізації автокрана.*

На жаль, у журналістській практиці не завжди керуються прийнятими нормами при написанні українських прізвищ, відтворенні російських прізвищ українською мовою.

Чимало місцевих газет на своїх сторінках допускає орфографічні помилки. Прикриваючи справляється пунктуаційна неохайність. Такі помилки найлегше усунути, якщо постійно виробляти мовну самодисципліну, професійну вимогливість, звичку постійно звертатись до словників, довідкової літератури. Як правило, мовностилістичні помилки, що є результатом низького рівня лінгвістичної підготовки їх авторів, це ніби супровід пустопорожніх фраз, захоплених вигуків, марнослів'я. Мова, в якій багато «універсальних» слів, виразів, а іноді й цілих блоків, не мотивованих стильовими особливостями і стилістичною метою, шкодить інформаційній насиченості матеріалів. А втім, помилок такого типу, як це не прикро стверджувати, багато на сторінках місцевих газет, і вони поки що не викликають рішучого осуду передусім учителів, письменницької громадськості. Небагато у місцевій пресі саме їхніх матеріалів, які могли б стати певним естетичним мірилом. А згадаймо факти з історії української преси. Подиву гідна подвижницька діяльність українських революційних демократів І. Франка, М. Павлика як журналістів, редакторів, їх турбота про газету. Чимало таких прикладів можна знайти в історії української преси радянського періоду.

Відчутної шкоди завдає вкорінена практика т. зв. «заавторства», яка призводить до нівеляції мови місцевої газети. Адже вплив газетних матеріалів стає більш ефективним, якщо самі трудящі своєю мовою розповідають про свої турботи, помисли, про те нове, що входить у нашу дійсність. В умовах перебудови, дальшої демократизації суспільства треба ламати стереотипи, що склались роками у психології, можливо, не тільки журналістів, усвідомити, що мова газети теж є віддзеркаленням багатьох застійних явищ, які виявилися в економіці, соціальному, духовному житті суспільства. У подачі матеріалів характерними були парадність, «рапортоманія». Коли йшлося, наприклад, про результати праці, часто надто скромні, то про це обов'язково говорилося «захопленими» словами *вагомий, значний, відчутний (вклад чи результат, досягнення, успіх)*. Пустопорожніми ставали вирази *«певні успіхи», «деякі успіхи»*. У репортажах обов'язково функціонували (та й продовжують функціонувати) штучно витворені шаблони із словами *рубіж*. Коли читаєш, наприклад, матеріали про роботу доярок у районних газетах Вінницької, Дніпропетровської, Житомирської, Закарпатської, Івано-Франківської, Миколаївської, Чернівецької та ін. областей, створюється враження, що в мові зникли синонімічні вирази, звичайні добрі слова, а залишилися: *долати тритисячні рубезжі, ще один крок у подоланні рубезжів по надою молока, не досягти й двохтисячного рубезжу, не досягнути до чотиритисячного рубезжу, замахнутися (!) на чотиритисячний рубіж, переступити (перекрити, здобувати) високі рубезжі* та ін. Цікаво, що в публікаціях про справді високі надої молока (від чотирьох і до семи тисяч кілограмів молока від корови), таких «захоплених» виразів небагато, а то й взагалі газета обходиться без них.

На сторінках газет, а місцевих зокрема, часто відбувається своєрідна девальвація слова, «розмивається» його лексико-семантична структура. Часто вживане слово, втрачаючи чітко окреслені межі значення, дезорганізує мислення. Виникає так званий «ефект недовіри». Як приклад можна навести слова *боротися* і *боротьба*. Є *боротьба за високі показники, за врожай, за виконання плану, з грипом, рішуча боротьба з зеленим змієм, з снігом, за велике молоко, є заходи в світлі дальшої боротьби* та ін. Чомусь про речі, які треба підкріпляти ділом, говоримо, що вони *в центрі уваги*, будівельники не споруджують, а *стоять на*

трудо́вій вахті і под. Здоровий глузд не сприймає таких «урочистих фанфар» або «пустоцвітів». У матеріалах місцевої преси з'являється увага до слова, стриманість у висловах. Наприклад, у газеті «Рад. Верховина» Чернівецької обл. (17.01.87) роздумують: «Ми частенько чуємо й самі промовляємо: сумлінна високоякісна праця. Та чи щоразу замислюємося над сенсом цих звичних слів, які дехто уже вживає як штампи?» «Зорі Рахівщини» Закарпатської обл. (17.01.87) виступають проти шаблонної відповіді «в основному завершено ремонт» і запитують «Чому в основному, а не повністю?».

Серед інших функцій, які виконує друковане слово на шпальтах газети, важливою є культурно-освітня. На слові лежить відповідальність за мовне виховання читачів, що справедливо визнається як необхідний складник ідейно-політичного, трудового, морального виховання. Правильна, розвинена і багата мова формує відповідне мислення людини, а газетна мова стає взірцем її політичного мислення, важливим елементом її загальної культури. Від недостатньої мовної компетентності, низького рівня загальної мовностилістичної підготовки в пряму залежність ставиться брак професійних знань.

Мова на сторінках газети виступає не тільки як матеріальне буття суспільної свідомості, а й як фактор, що допомагає її формувати, організовувати людські відносини.

Отже, в час піднесення ролі масової інформації, перебудови і демократизації суспільства культура газетної мови стає однією з соціально важливих проблем. Можна визначити різні шляхи підвищення культури газетно-публіцистичного мовлення, та найважливішими серед них вважаємо роботу над виробленням проблемно-конструктивного стилю мислення працівників редакцій, подолання застійних явищ у психології, позбавлення шкідливих стереотипів, постійний пошук, мовну самодисципліну, доведену до автоматизму орфографічну, пунктуаційну, граматичну, стилістичну грамотність.